

Gyldne dage i Kiel

Danmarks anden universitetsby i Guldalderen

Af Heinrich Detering

»Løgneren er også en videnskab, sagde fanden; han forelæste i Kiel.« B. S. Ingemanns fyndord resumerer en populær opfattelse blandt danske intellektuelle ikke blot i det 19. århundrede. Jo, der fandtes danske digtere, som af den ene eller anden grund kom til Kiel, men de følte sig i den grad ilde tilpas, at opholdet snarere kunne sammenlignes med en landsforvisning til Sibirien. Grunden er soleklar: den lå i spændingen mellem de retfærdige og nationalt loyale danskere på den ene side og de afvisende og nedladende holstenere på den anden. Før eller senere ville alle danske forfattere, som befandt sig dernede, derfor flygte tilbage til moderlandets

blomstrende guldalderkultur – en kultur, som Kielerne ikke havde nogen anelse om.

Sådan hører og læser man det tit. Men denne dom er en fordom. For mig at se har den ikke sit udspring i samtiden, men i eftertidens nationale spændinger, som er blevet projiceret tilbage til 17- og 1800-tallet. Ganske vist har Steen Steensen Blicher leget med stednavnet og, med hentydning til Kielerfreden 1814, erklæret, at »Kiel er en Kil«, fordi det var hér, danskerne »lod kile sig Norge fra«. Men først efter 1848 og i hvert fald efter 1864 var det hér, fjenden sad.

Da var situationen ganske rigtigt blevet en helt

Fig. 1. Johann Heinrich Hintze: *Kiel og Kieler Förde*, ca. 1830, Kunsthalle zu Kiel.

Fig. 2. Christian Friedrich Joachim Bünsow: *Kiel set fra Sandkrug*, ca. 1822. Stadt- und Schiffartsmuseum, Kiel.

anden. Ved slutningen af det nittende århundrede var Kiel virkelig blevet til en frontby; og dens ry har siden overskygget en fortid, som var langt mindre nationalt heroisk, men desto mere produktiv i det kulturelle liv tværs over sproggrænserne. I det følgende vil jeg argumentere for et lidt anderledes syn på historien. Jeg vil fortælle lidt om, hvordan Kiel har virket som et formidlingssted mellem dansk og tysk åndsliv, allermest i perioden mellem slutningen af 1700-tallet og 1850. Dermed vil jeg kaste lys over en del af historien, som er blevet glemt eller i hvert fald gemt i lang tid. Det er historien om »Golden Days in Kiel«, om deres omskiftelige skæbne og sørgelige afslutning.

Jeg har tænkt mig at tage mit udgangspunkt i nogle bemærkninger om de vilkår, som de danske digtere forefandt i Kiel, derefter skildre nogle hovedtræk af deres historie og så afslutte med syv teser (fig. 1 og 2).

Byens funktion som en drejeskive mellem nord og syd omtaler allerede Holberg, i hvis komedie *Mester Gert Westphaler eller Den meget talende Barbeer* (1722) titelhelten blandt mange andre historier også fortæller om en rejse fra Haderslev til Kiel og bedyrer: »Kiel er en meget god Stad at komme fort for Haandværks-Folk; jeg veed, at mange af mine Kieendinger er kommen did hen med tomme Hænder, men inden nogle Aar have staaet sig, som Ulvs-Klinger; [...] derforuden er der got Kiøb paa Alting.« (II, 4)

Samtidig var Kiel i trekanten mellem Sønderjylland, København og Holsten et trafikknudepunkt; en stor del af skibs- og senere jernbanefor-

bindelserne mellem Kongeriget og Tyskland gik over Kiel. Det kunne guldalderens mest geniale digter fortælle sin egen historie om. Når man læser H. C. Andersens beretninger om en stormfuld sørejse til Kiel i efteråret 1840, så får man et meget levende indtryk af tidens rejsestrabadser. I Kiel overnattede den lidende digter forøvrigt på et hotel, som betegnende nok hed »Stadt Kopenhagen«; i forstaden fandtes der også et ved navnet »Zum König von Dänemark«.

I guldalderen er det først og fremmest universitetet, der virker som centrum for en produktiv kulturel udveksling mellem dansk og tysk kultur.¹ Kulturel åbenhed stod på universitetets program, ja kosmopolitisme var egentlig blevet sat i højsædet allerede ved universitetets grundlæggelse i oktober 1665 – man tænke på navne som Adam Olearius og Daniel Georg Morhof. Tanken om en historisk kulturpluralisme skyldtes først og fremmest disse lærde mænd: Olearius' beskrivelser af sine forskningsrejser til Rusland og Persien (sammen med bl.a. barokdigteren Paul Fleming) og Morhofs litteraturhistorie² bidrog til at skabe en forestilling om historisk forskellighed, og den er med rette blevet betegnet som den første litteraturhistorie i ordets moderne betydning. Denne åbenhed ledsages af adelens følsomme kultur i oplysningstiden; det var i denne periode, Klopstock rejste fra herregård til herregård »for at indsamle røgelse« (som en samtidig kritiker spottede) og skrev digte ved Kielerfjorden.

Men den lovende begyndelse blev fulgt af nedgang. I løbet af 1700-tallet gik antallet af studenter støt tilbage, og bygningerne forfaldt. Da universi-

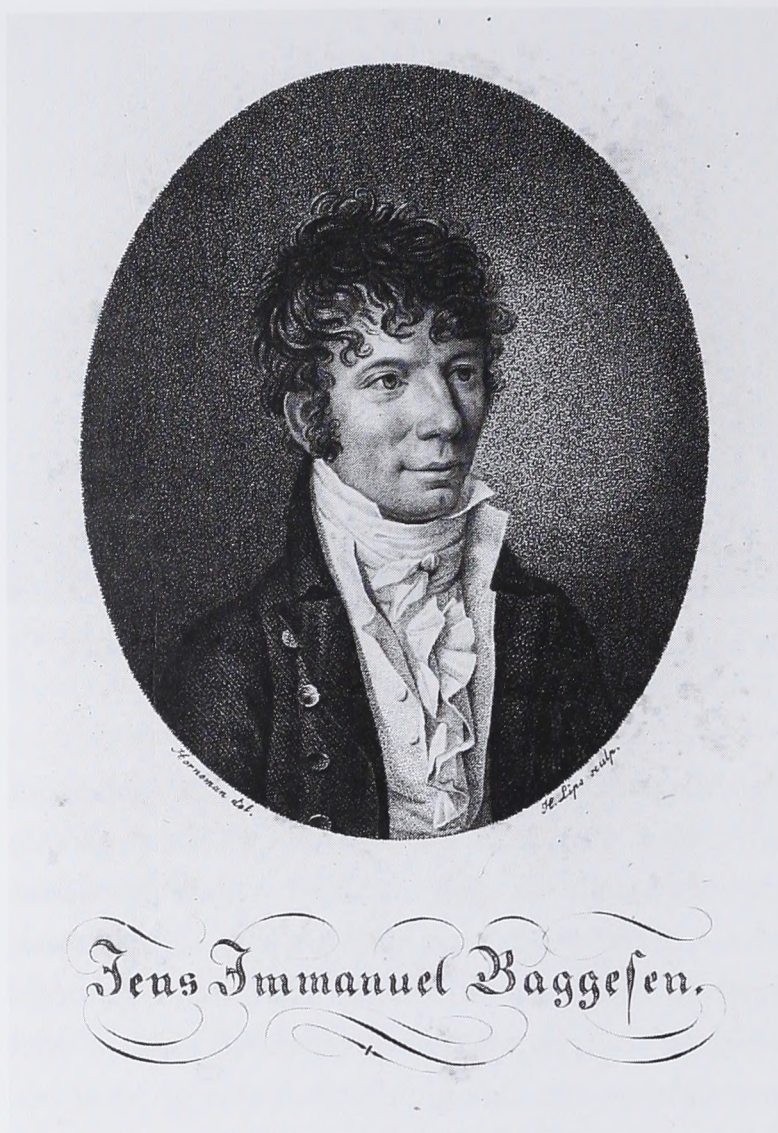

Fig. 3. Emil Hornemann: *Portræt af Jens Baggesen*, 1807. Litografi.

tetets 100-års jubilæum skulle fejres i 1775, fandtes der ingen passende indkvarteringsmuligheder i byen, og man kunne ikke indbyde gæster at deltage i en højtidelighed blandt faldefærdige mure og under dryppende tage – festlighederne blev simpelt hen aflyst.

Ved guldalderens begyndelse havde universitetet i Kiel, Christiana Albertina, dog genvundet noget af sin oprindelige rang. 1793 ønsker svenskeren Thomas Thorild at tage »til Kiel hvor hele den tyske lærdom nu søger ly, takket være den danske trykkefrihed«. Samtidig var byen lille, virkelig lille, hvad der, i forbindelse med denne åndelige frihed og åbenhed, godt kunne være en fordel. Efter Johann Gottfried Herders mening studerede man i Kiel i året 1800 »auf einer kleinen Universität, der vorzüglichsten Lehranstalt, die mir bekannt ist, [...] ohne das Gewirr und den falschen Glanz großer Universitäten, in einem Kreise, wo Lehrer und Zuhörer einander näher sind [...]». Jetzt liegt mir Kiel in schönem Lichte [...].³ I denne belysning forefandt de danske guldalderdigtere byen, som en intellektuel provins i dobbelt betydning: en intel-

lektuel provins, men samtidig en intellektuel provins.

I juli 1782 ankom den meget elskovssyge unge Knud Lyne Rahbek (1760-1830) til denne provinsby. Han befandt sig på en dannelsesrejse sammen med Dyveke's ligeså ulykkeligt forelskede digter, Ole Johan Samsøe (1759-1796). Opholdet viste sig at være mere trøsterigt end ventet, og Rahbek og Samsøe blev dér i en længere periode, blandt andet for at høre filosofen J. N. Tetens' forelæsninger, men også for at nyde »Kiels skønne omgivelser, som senere blev mig så ubeskrivelig kære«, som Rahbek skriver i sine erindringer.⁴ I denne tid lærte Rahbek også en ung komponist ved navnet Friedrich Ludwig Æmilius Kunzen at kende – ham, som senere, med operaen *Holger Danske* efter Baggesens libretto, mod sin vilje gav anledning til den berygtede »Holger-fejde«, et af de første alvorlige jordskælv i det tysk-danske samliv i København. I Kiel var jorden rolig, og sådan blev det ved med at være i mange år. Niogtyve år efter dette første ophold, midt i guldalderens blomstringstid, fik Rahbek det filosofiske fakultets æresdoktorat – sammen med en digter, som umiddelbart derefter blev universitetets første professor i dansk sprog og litteratur.

Også Jens Baggesen (1764-1826) (fig. 3) var på forhånd kendt med byen. Hans første besøg i Kiel havde fundet sted i sommeren 1787; og han tilbragte igen nogen tid i byen 1789 – på den rejse, som senere skulle blive til *Labyrinth*. »Jeg er nu allerede«, skriver han i denne bog, »paa femte Dag i dette Paradiis, i hvis Midte jeg forestiller mig Kiel med sit Universitet som Kundskabens Træ paa Got og Ondt.« Så var han igen kommet i efteråret 1795 (kort tid efter hans møde med Goethe i Weimar); og denne gang blev han boende i Kiel i et år, sammen med sin første hustru, den schweiziske digter og naturforsker Albrecht von Hallers datterdatter, Sophie. »Ja!« udråbte han under dette første ophold i Kiel, »Kiel rühmt sich eines so großen Civismus, einer so großen Humanität, daß es getrost jede andere Stadt, sowohl im dänischen als im deutschen Reiche, auffordern kann, verhältnismäßig, mehr gemeinnützige Anstalten vorzuweisen.«⁵

På denne tid havde en anden guldalderforfatter lige begyndt sin omtumlede virksomhed på universitetet: den toogtyveårige Henrik Steffens (fig. 4). Nordmanden og Københavneren, hvis familie oprindeligt stammede fra Holsten, var lige kom-

Fig. 4. C. A. Lorentzen:
 Portræt af Henrik Steffens, 1808.
 Frederiksborgmuseet,
 Hillerød.

met til Kiel fra Rendsborg, hvor hans far gjorde tjeneste som militærlæge ved den danske garnison. På universitetet ville han beskæftige sig nærmere med nogle naturvidenskabelige emner, som han havde lært at kende som student og medlem af *Selskabet for det naturhistoriske Studiums Fremme i København* (og drøftet som bl. a. oversætter af et tysk botanisk værk til dansk). Hans københavnske lærer, Martin Vahl, havde, efter aftale med Rahbek og andre, anbefalet Steffens til kollegerne i Kiel, specielt til professor Johann Christian Fabricius (en elev af Linné som Vahl selv). Og her kom han indenfor meget kort tid i en ganske ualmindelig akademisk position. Han var samtidig student og docent; »es trat«, skriver han i sin erindringsbog *Was ich erlebte*, »die Anomalie ein, daß ich Privatdocent wurde, ohne promovirt zu haben; doch mußte ich mich verpflichten später zu promoviren.«⁶

Grunden til denne særstilling var enkel: Fabricius, som straks havde ansat den københavnske student som assistent, opholdt sig sjældent i Kiel; han var for det meste undervejs i Europa, og der var altså brug for en stedfortræder, som var i

stand til at holde forelæsninger på egen hånd. Steffens skulle blot aflægge en slags eksamensprøve, og i sommersemestret 1796 – mens han samtidig fortsatte sine egne botaniske og fysiologiske studier – begyndte han med en stor naturhistorisk forelæsningsrække. Til trods for at den unge docent jo næsten var ukendt i Kiel, blev hans navn i løbet af få uger et trækplaster. Der kom mere end tres nysgerrige, som ville høre ham – et stort tal, når man tænker på, at der kun fandtes lidt over tohundrede studenter på hele universitetet. Det er ikke overraskende, at Rendsborgårets depressive sindstilstand snart veg for en opstemthed, som voksede endnu mere ved mødet med den idealistiske filosofi, som han lærte at kende i Kiel – først Kant og Fichte, så den romantiske Spinozisme og endelig Schelling, hvis bøger han snart oplevede som en åbenbaring, og som han allerede i Kiel-tiden skrev sine første breve til. Det var i Kiel, at den unge Steffens for første gang kom i kontakt med den opblomstrende tyske romantiks yndlings-emne: den spekulative naturfilosofi, som havde sat sig som mål at finde og fortolke de hemmelige budskaber i de underjordiske kapitler af »Naturens bog«.

Et år efter den første forelæsning var Steffens færdig med den doktorafhandling, han havde lovet ved sin første ansættelse, en naturfilosofisk bog netop om mineralogi; med denne sin første bog overhovedet blev han promoveret den 8. april 1797. Af dette romantiske natursyn, som grundlagdes i Kiel, udsprang de berømte forelæsninger på Ehlers Kollegium, som han holdt fem år senere, og som førte til samtalen med en ung digter, som så satte sig ned og skrev *Guldhornene*. Man kan knapt forestille sig, i hvilken retning litteraturhistorien ville have udviklet sig, hvis Oehlenschlägers læremester ikke havde gennemgået den romantiske udvikling i kulturernes grænseby. Steffens virkede endnu som professor i Kiel op til foråret 1798; så fik han tildelt det kongelige stipendium for sin dannelsesrejse gennem Tyskland og til den romantiske bevægelses første højborg, Jena; derefter forsvinder han så småt ud af den danske litteratur.

Ham var altså *Baggesen* – for nu at vende tilbage til ham – kommet i kontakt med under sit Kiel-ophold i 1795. I de følgende år vendte Baggesen flere gange tilbage til byen. Et år efter var det hér, hans kone Sophie døde efter en længere sygdom,

på rejsen til Bern; hun blev begravet på St. Jørgens kirkegård. I sommeren 1806 kom Baggesen igen og bad på slottet i Kiel kronprinseparret (den senere Frederik VI og prinsesse Marie Sofie Christine) om at give ham en ansættelse ved universitetet, som han dog alligevel ikke fik. Men til gengæld blev han i disse sommeruger ven med en anden københavnsk litterat i Kiel, og det var *Schack (von) Staffeldt* (1769-1826).

Den fem år yngre Schack Staffeldt var kommet til Kiel af den samme grund som Baggesen: også han søgte en audiens hos prinseparret. Som næsten altid var han i gæld til Gud og hvermand og ønskede af al magt at få en stilling og en indkomst, som kunne skaffe ham bedre økonomiske vilkår. Samtidig var han dybt skuffet over sit ufortjente digteriske uheld. Hans *Digte* fra 1804, som for det meste var skrevet fjernt fra Danmark i Göttingen, havde været noget nær et fejlslag, fordi den geniale unge Oehlenschläger var kommet den bortrejste student i forkøbet og havde publiceret sine *Digte* 1803 et år før. Da Staffeldt nu kom med sine egne, var romantikkens gennembrud allerede en kendsgerning, og digtene syntes ikke at bringe meget nyt. Det nyttede ikke, at den største del var skrevet tidligere end Oehlenschlägers, heller ikke at forfatteren ved en diskret forfalskning prøvede at tilbagedatere publikationen til 1802. Da Baggesen mødte ham, var Staffeldt en deprimeret mand.

Til gengæld tilsmilede heldet ham som den første af de to: Kronprinsen bevilgede ham en stilling i Pløn, hvorfra han to år efter vendte tilbage til Kiel for at blive »Opvartende Kammerjunker« for Dronningen på slottet. Ved siden af denne ikke særlig krævende opgave fandt han her ro til at fuldende og udgive sin anden og mest formfuldendte digtsamling – det sidste værk af betydning i hans smalle, men betydningsfulde forfatterskab. Den stærkeste inspiration kom fra en hofdame, han havde forelsket sig i; hun hed Frederica von der Maase og var – ifølge hans biograf Hakon Stangerup – hans eneste virkelige muse. *Nye Digte* udkom i Kiel 1808 (fig. 5).

Schack Staffeldt var ikke den eneste danske forfatter, som på dette tidspunkt var ansat på slottet i Kiel. Her virkede også *Frederik Høegh Guldberg* som lærer for kronprinsessen. Han var – såvidt vi ved – den første danske litterat, som også holdt danske forelæsninger på universitetet. Den 28. januar 1806

Fig. 5. Titelblad til udgaven af Schack Staffeldts *Nye Digte*, Kiel 1808.

og 1807 holdt han taler i anledning af kronprinsens fødselsdag; og i 1809 vakte en mere politisk tale om *Patrioten* – som blev holdt ved samme lejlighed – et voldsomt oprør i andedammen. (Også disse taler holdtes på dansk og blev bagefter trykt i tyske oversættelser.) En tysk professor i græsk filologi og retorik skrev et polemisk modskrift under titlen *Der Erzpatriot* (ærkepatrioten); det hele virker næsten som et forspil til eftertidens store nationale modsætninger. Men foreløbig nøjedes man altså med de mere akademiske fægtninger.

I samme år udgav Høegh Guldberg i Kiel en tosproget *Dänisches Lesebuch für Schleswigholsteiner*, i hvis tyske fortale patrioten skriver: »Wir wollen insgesammt, Norweger, Schleswigholsteiner, Jüten, Sjelländer, insgesammt wollen wir warme, glühend warme Dänen sein!« Til dette formål anbefaler

han, at alle borgere ved siden af deres respektive modersmål også skal lære dansk – og præsenterer så sit udvalg af danske tekster med et fyldigt glosar. Med alt dette blev Høegh Guldberg en vigtig forkæmper for oprettelsen af et dansk professorat ved universitetet. Grundlæggelsen skete i netop det år, han selv måtte forlade Kiel igen.

For Kiels universitet var det en skelsættende begivenhed. I 1810 besluttede Kong Frederik VI, næsten samtidig med sprogreskriptet, at der skulle etableres et lektorat ved universitetet i Kiel, hvis formål skulle være at fremme dansk sprog og litteratur i helstatens sydlige egne. *Jens Baggesen*, den måske eneste virkeligt fuldkommen tosprogede dansk-tyske digter, syntes at være en velegnet kandidat til stillingen. Så vendte Baggesen altså omsider tilbage til Kiel; han fik en lektorstilling med titel af professor. Den 19. januar 1811 blev han officielt indført i sit nye embede.

»Vores allernaadigste Hensigt«, havde Kongen skrevet til Baggesen to uger før, »er, at ansætte Dig som Professor i det danske Sprog og den danske Literatur [sic] ved Vort Universitet i Kiel. Da Vi ansee Sproget som et af de naturligste og sikreste Midler til at grundfæste og vedligeholde National-Eenheden, saa vil Du deraf skjønne, hvormegen Værd Vi lægge på den Post, Vi saaledes agter allernaadigst at betro Dig.« Jo, det forstod han godt. Og Baggesen var taknemmelig, både for æren og for den faste ansættelse han så mange år havde stræbt efter. Universitetet i Kiel måtte forresten omgående udnævne ham til æresdoktor – det var jo simpelthen umuligt, at en forfatter uden nogen-
somhelst akademisk grad fik et professorat. Og så kom det altså, efter den nødvendige kongelige resolution fra august 1811, til den dobbelte ærespromotion af Rahbek og Baggesen, som jeg allerede har nævnt.

Tager man disse omstændigheder i betragtning, så kan det ikke undre, at Baggesen var begejstret for byen. Med Baggesens forelæsninger gik det alligevel kun så som så. Begyndelsen blev til noget af en sensation. Et øjenvidne (fysikprofessoren Christoph Heinrich Pfaff) erindrer sig, at der herskede en forventningsfuld spænding i byen, og at det talstærke publikum i begyndelsen bestod af så mange professorer, studenter og nysgerrige fra byen, at auditoriet ikke havde plads nok til dem alle, således at mange var nødt til at stå udenfor de

åbne døre på forpladsen. Den sværmeriske digter gjorde stort indtryk, idet han, i et helt frit og måske endda fuldstændig improviseret foredrag, talte om sprogenes forskellighed og spekulativ sprogfilosofi og så endte med at lovprise de nordiske sprog.

Alt dette foregik på tysk, men med en entusias-
tisk vilje til at lære Kielerne dansk. Problemet var, at Baggesen blev ved med at være »improvisator«, og at han efter nogle uger havde skruet sig så langt op i sin begejstring, at han en dag bogstavelig be-
svimede af lutter entusiasme og måtte bæres ud af salen. Og dét var nu altså lidt for meget for plat-
tyskerne. Baggesen betragtedes fremover som en vistnok charmerende, men dog lidt underlig skik-
kelse. Selv var han skuffet over, at den sproglige vækkelse udeblev, til trods for hans umage og hans charisma; så ville han hellere hjem til København igen. Nu gik han over til at betegne Kiel som en »halvrussisk« by med »det raae, vilde, grove Plat-
tydsk, jeg dumdøves af« (februar 1812). Universi-
tetsbyen, skrev han nu til kongen, havde først og fremmest behov for »danske skoler, danske lekto-
rer og danske læsebøger«, men til at begynde med ikke for noget dansk professorat. Dertil kom, at lønnen forekom ham altfor lav. En samtidig cen-
suraffære i København omkring det af Baggesen udgivne ugeblad *Søndagen* gjorde ondt værre; og den 1. juni 1814 tog den nu 50 år gamle Baggesen, efter kongelig bevilling, sin officielle afsked med universitetet. Hans første efterfølger blev en ellers ukendt præst med navnet Henning Christopher Gøtzsche, hvis eneste litterære bedrift i Kiel var ud-
givelsen af en *Dänisches Lesebuch für den Bauernstand*.

Kapitlet om Baggesen og Kiel er dog endnu ikke afsluttet. Da den altid omflakkende digter døde på rejsen fra Schweiz tilbage til København, den 3. oktober 1826, blev også han begravet i Kiel; hans sønner bisatte ham ved siden af Sophie på St. Jørgens kirkegård. (Den lå bag den nuværende hovedbanegård; ved banegårdens udvidelse blev gravene flyttet til Eichhof-kirkegården, som en af byens få »æresgrave«, og der hviler de begge to endnu.) Kun få uger senere og på kun få kilometers afstand fra Kiel døde også Baggesens digterven Schack Staffeldt i Slesvig, efter flere ulykkelige og i poetisk henseende næsten uproduktive år som embedsmand. Og dermed slutter det første kapitel af Kiels litterære guldalder-historie.

Fig. 6. Ukendt:
Johan Ludvig Heiberg, 1812.
Teatermuseet, København.

Da Johan Ludvig Heiberg (fig. 6) i 1822 kom til Kiel sammen med sin mor, fru Gyllembourg, kunne ingen forudse, at denne ærgerrige unge mand om få år ville blive den toneangivende mand i hovedstadens kulturliv, som dramatiker og teaterdirektør, som æstetisk teoretiker og som en kritiker, hvis dom kunne opløfte og knuse – og som en urokkelig forkynner af den Hegelske æstetik. Det var langt fra det usle danske lektorat i Kiel til denne indflydelsesrige stilling i hovedstaden, hvor Heiberg blev både forkælet og forkættet. Og dog var det hér, vejen begyndte. Ganske vist var Kiel kun det første trin på stigen – men det var hér, han opdagede den.

»I Kiel«, skriver Heiberg i sine *Autobiographiske Fragmenter*, »føjte jeg mig i alle Henseender utilfreds ved min Stilling.« Senere lovede han, som bekendt, endda, at han aldrig mere ville sætte sine ben i denne forbandede by. Med sætninger som disse er han for eftertiden blevet til en slags kronvidne for den opfattelse, at ingen dansker kan overleve i holstenernes plattyske straffekoloni. Lad os se om der virkelig er noget om snakken.

Heiberg boede sammen med sin mor først lige ved siden af slottet, senere i Holstenstrasse (dér, hvor danskerne i dag går og handler). I begyndel-

sen lovede det godt for fremtiden – Heibergs første indtryk af byen og af dets pæne borgerskab ligger ikke så fjernt fra Baggesens begyndelse i Kiel. Med »Velvillie«, skriver Heiberg i september 1822 til Kamma Rahbek, »er jeg vel i det hele bleven modtaget af de herværende Professorer«. Vistnok lider hans »Moders Helbred [...] endnu noget af de mange søvnløse Nætter og andre Besværligheder. Dog haaber jeg, at vi snart kan see tilbage paa vore Gjenvordigheder, som paa forvundne Lidelser. Den skjønn Natur, hvori vi befinde os, bidrager ikke lidet dertil.« Næsten ordret den samme dom over omegnen fælder fru Gyllembourg overfor P. A. Heiberg i Paris: »Din Søn og jeg [...] trykkes meget af Næringssorger, som min bestandige Sygelighed desværre forøger.« Men – »Min Trøst i min Ensomhed er den skjønn Natur vi her have«. Heiberg selv tilføjer, at også »Selskabet har vist sine store Behageligheder«. Han nævner bl. a. filosofen Berger, som vi vil møde igen om lidt, og den højt respekterede lærde filantrop August Christian Heinrich Niemanns familie, som »hører ogsaa, efter min Mening, til de behageligste«. Med heibergsk sarkasme nævner han i forbigående også Schack Stafeldt – »Kammerherren, Digteren, Amtmanden (jeg sætter disse tre Titler i den Orden, som jeg troer, at han bedst opfylder deres Bestemmelser)«.

Situationen forandrer sig dog snart. Men det har intet med nationale eller sproglige problemer at gøre. For det første klager Heibergs breve om »min Moders vedvarende Upasselighed eller med det rette Navn: Sygdom«. For det andet er han i tiltagende omfang utilfreds med den sociale og økonomiske position, regeringen i København bevilger ham. Forgæves søger han en stilling som bibliotekar ved universitetet. I marts 1824 vil han, i et brev til forgængeren Baggesen, »fortælle Dem eet og andet om min Moders og mit Ophold i en By, ved hvis Navn De selv – og det vil sige noget – har til ladt et lyrisk Udbrud«; brevet skal »betragtes som et foreløbigt Testimonium paa at Undertegnede endnu er i live, og bosat i den omtalte [...] By, hvorom jeg forresten [...] ikke kan dele Deres Mening«.

I marts 1825 er han nået til nulpunktet under sit ophold i byen. Fru Gyllembourg klager overfor P. A. Heiberg over, at sønnens »Kaar [...] virkelig er meget slette«. Han ser sig ydmyget i sin akademiske stilling, og melankolien fører til fysisk sygdom: »Han har havt Hoste i et heelt Aar, der bestandig

blev værre, og nu fik han Blodspytning og andre slige Tilfælde af Blodets Stigen til Hovedet.« Alle-rede året før har den omsorgsfulde mor delt hans kritik af den danske kulturpolitik: »De ledige Pos-ter her staae endnu ubesatte, men skjøndt Ludvig har Biblioteks-Commissionens Ønske og Anbefa-ling for sig, saa er det visseste vel dog at den Post han søger, saavel som de andre, ville blive besatte med Tydskere som Cancelliet kalder ind fra alle Verdens Dele, Gud veed efter hvad Regel.« Oveni-købet er studenterne for fattige til at kunne betale for de private forelæsninger, som vor professor extraordinarius er henvist til af finansielle grunde og for at kunne dyrke sine forskningsinteresser: »Ludvig har et stort Tilløb paa sine offentlige Fore-læsninger, men de private, som betales, kom slet ikke istand«.

Året 1825 er det mest deprimerende i Heibergs Kielophold. Studenternes interesse er der ganske vist endnu intet i vejen med – »At faae Studenterne til at lære Dansk og høre Forelæsninger over nor-disk Literatur – og dette er jo min Bestemmelse – vilde jo være mig det letteste af Verden [...]«.

Men hans karriere er gået i stå. I et veritabelt udbrud klager han i et brev til H. C. Ørsted: »Længere kan jeg rigtig nok ikke holde det Liv ud, jeg her fører, og maa nu af alle Kræfter være betænkt paa, enten at faae min Stilling forandret, hvad man saa længe har lovet mig, eller ogsaa reent at forlade Kiel. Der-som nogen vidste, hvad det vil sige at være Lector i Kiel, og ovenikjøbet Lector i det danske Sprog, saa vilde han ikke finde det urimeligt, at jeg finder mig misfornøiet over at have tilbragt, til Skade for mig selv, og til ingen Nytte for Andre, tre af mine bed-ste Aar, som jeg i en anden Virkekreds kunde have anvendt ganske anderledes. Om det Upolitiske i at gjøre den danske Literatur til et Lectorat ved dette Universitet, hvor man taler om at ville hæve den, medens man tvertimod degraderer den, har jeg tidt nok yttret mig, men jeg har stedse præket for døve Øren. Holsteen synes at være vor Regjering en terra incognita, og jeg maatte tage meget fejl, om den ikke kjendte Grønland bedre end Kieler Universi-tet«. Klagesangen gælder, som man ser, egentlig ikke universitetet i Kiel, men cancelliet i Køben-havn.

Alt ondt berører dog slet ikke den ligefrem om-væltende åndelige erfaring, han selv omtaler i sam-me brev: »Hegel [...] eet af de største Genier [...];

thi Alt findes i hans System, og ikke det mindste mangler.« Denne sætning henviser direkte til et møde, som siden skulle vise sig som et af de mest afgørende i hele Heibergs filosofiske og æstetiske udvikling. Gennem en anden dansk-tysk grænse-gangers formidling havde Heiberg, ifølge sine *Auto-biographiske Fragmenter*, hørt »Hegel omtale, men paa en Maade, som maatte afskrække mig fra at gjøre Bekjendtskab med hans Skrifter. Kun Etats-raad Berger, Professoren i Philosophie, omtalte ham som en udmærket Aand, der havde bragt Phi-losophien til et høiere Standpunkt, men hvis Skrifter, der hørte stor Anstrengelse og en meget alvorlig Villie til at forstaae. Dette Sidste indskær-pede han mig isærdeleshed (i et Brev, som jeg end-nu besidder), dengang han paa min Begjæring laante mig Hegels Encyclopædie.« Den her omtalte kollega er *Johann Erich von Berger* (1722-1833). Han var født i Faaborg som søn af en tyskfødt officer fra København, hvor også sønnen blev uddannet i de første år. Som student i Jena kom Berger i første kontakt med Tysklands unge romantiske filosofi. Og da han så i Kiel lærte den unge *Steffens* at ken-de, sluttede de to åndsbrødre et venskab, som vare-de gennem hele livet. Berger fik først et naturviden-skabeligt og siden et filosofisk professorat; og da Heiberg mødte ham, havde han ry for at være den mest indflydelsesrige filosof på Kiels universitet. Hans hovedværk *Allgemeine Grundzüge zur Wissen-schaft*, som han havde begyndt at udgive i 1817, ind-førte Hegels filosofiske system i det holstenske grænseland.

Det falder i øjnene, at Heiberg har gemt Bergers brev om Hegel på en måde, som andre folk gemmer deres kærlighedsbreve. Heiberg første introduktion til mesterens labyrintiske tankegange skildres nøj-agtigt som en religiøs vækkelse – en overvældende oplevelse af lys og klarhed, en pludselig og emfa-tisk omvendelse til den rette tro, til erkendelse og befrielse. Scenen udspiller sig undervejs, i Ham-borg, og hele omvendelsen foregår betegnende nok, mens Petrikirkens klokker spiller fromme sal-mer, som høres gennem vinduet. Nøjagtig på samme måde havde den unge Oehlenschläger det med Henrik Steffens, inden han satte sig ned for med *Guldhornene* at skrive den danske romantiks manifest, og ligeså gik det senere med J. P. Jacobsen og Georg Brandes. Og her altså med Hegel og Heiberg – dog foreløbigt kun ved læsepulten.

Men kun foreløbigt. Efter omvendelsen søger disciplen straks at komme i forbindelse med profeten selv. Fra Kiel rejser han i sommer 1824 til Berlin for at møde den nye lynildsmand. Den 25. februar 1825, kort tid inden klagebrevet til Ørsted, forsikrer han i et udførligt brev fra Kiel den »Hochgeehrter Herr Professor«, at han lige har afsluttet en kort afhandling om forholdet mellem frihed og nødvendighed som bidrag til en aktuel debat i hovedstaden: en afhandling, hvori han (jeg citerer fra brevet til Hegel) »die Philosophen meines Vaterlandes darauf aufmerksam machte, dass sie sich, wie Müllerpferde, in einem Cirkel bewegten ohne durch ihre Anstrengung weiter zu kommen; indem ich sie aus ihrem engen Kreise ins Gebiet der Wahrheit hinauszutreiben suchte, welches, meiner innigsten Ueberzeugung zufolge, nur in der von Ihnen eröffneten Sphäre der Begriffsphilosophie zu suchen und zu finden ist, – eine Lehre, die sich nach Dänemark hin noch nicht verbreitet zu haben scheint.« Det behøver ikke at uddybes hér, hvilken betydning denne selvbevidste holdning siden kom til at få for den danske kulturhistorie. (Forresten tilføjer Heiberg også i brevet til Hegel de sædvanlige klager om sin dårlige stilling og lægger næsten ikke skjul på sit håb på en stilling i Preussen.) »Ich tröste mich aber«, tilføjede han, »bey dem Gedanken, dass die Welt gross ist, und dass meine künftigen literarischen Bestrebungen vielleicht anderwärts die Anerkennung verdienen werden, die ihnen hier unmöglich zu Theil werden kann.« Denne fremtidsvision skulle tiden give ham ret i.

Alligevel fremtræder den Kielske Heiberg nu ikke bare som den modtagende, men også som den givende part i en kulturel dialog som kom i stand under (og imod) de uheldige omstændigheder, *against all odds*. Allerede i den første tid, i september 1822, noterer han: »Mit Otium har jeg anvendt til at udarbejde en dansk Grammatik paa Tydsk«; den skal danne grundlaget for hans offentlige forelæsninger. I et brev til Kamma Rahbek bemærker Heiberg endda, at han »lever [...] ene og alene for Grammatiken«. Men det er dog meget karakteristisk, at Heiberg allerede hér ikke nøjes med et didaktisk sigte: »Denne Gjenstand haaber jeg vil have almindelig Interesse ogsaa for dem, der mindre bekymre sig om det danske Sprog. Faaer jeg altsaa ikke Tilhørere i Vinter, og kommer følgelig mit Collegium ikke istand, da er Skylden i det mindste

ikke min eller mit Æmnes, men maa tilskrives den Slendrian, ifølge hvilken Studenterne sædvanlig ikke bekymre sig om at lære Dansk.« Med andre ord: Det er de kielske studenteres sløvhed, som vi kan takke for Heibergs tysksprogede studier i sprogvidenskab!

Det blev ikke ved den danske grammatik, hvis bogudgave udkom 1823 og er tilegnet H. C. Ørsted. Heibergs tyske forfatterskab skrider hurtigt frem. »Jeg har«, lader han Ørsted vide, »udarbejdet en *nordisk Mythologie paa Tydsk*, hvori jeg har oversat en heel Deel af Oehlenschlägers *Nordens Guder og andre nordiske Digte*.« Bogen blev trykt i 1825 og er Heibergs første og mest omfattende litterære beskæftigelse med Nordens mytologiske traditioner – et arbejde, som andre danske forfattere i Kiel, Hauch og Flor, senere skulle genoptage på deres måde. Formålet er ikke kun at *formidle* mellem nordisk og tysk kultur, men ligefrem at gøre kielerne bekendt med deres *egne* traditioner. Udtrykkeligt forudsætter forfatteren lige fra de første sider, »dass die nordische Mythologie für uns, die wir Bewohner des Nordens sind, rücksichtlich der Localität ein höheres Interesse haben müssen, als irgend eine andere. Selbst derjenige, der sie noch nicht kennt, hat Grund zu vermuthen, dass die Ideen, welche sie darstellt, ein für uns anschaulicheres Gewand angenommen haben, als es in den Mythologien, die uns fremd sind, der Fall sein kann.« I overensstemmelse med dette formål afslutter han bogen efter 370 sider med et citat fra *Edda*: »Das Glück erscheint dir wieder, / Gedenkst du nur der Mutter Zauberlieder.« Eddaens tryllesange til nordboerne: Igen indbefatter Heiberg læserne i et fælles kulturområde med Kiel som Nordens sydligste by.

Da Heiberg efter fire i tiltagende grad ulykkelige år forlod Kiel, kunne han trods alt se tilbage på et broget forfatterskab: »min *nordische Mythologie nach der Edda und Oehlenschläger*, mine *Grundlinien zum Systeme der Aesthetik* [som dog aldrig blev trykt], min *Philosophie der Sprache*, min *Theorie des Zufalls* og et Bind *dramatiske Digtninger* komme for Lyset.« Udover alt dette oversætter han også skuespillet *Nina* til tysk (»og tildeels [har han] forandret noget, som mig synes, til dens Fordeel«, som fru Gyllembourg noterer), begynder et tysksproget drama under titlen *Fortunatus und Fatalis* og skriver afhandlingen *Om den menneskelige Frihed*, som begynder med en henvisning til »Hegels Retsphiloso-

phie (der just med Hensyn paa Villiens Frihed er af særdeles Vigtighed)«. Disse præstationer er han med rette stolt af, men sukkende tilføjer han dog: »Langt kjærere var det mig at udgive det meste af dette i mit Modersmaal [...]; men hvad hjælper det mig til at skrive paa Dansk?»

Spørgsmålet var selvfølgelig kun retorisk. Og dog må det i dag, set i litteraturhistoriens bakspejl, besvares positivt. Det vigtigste Heiberg i Kiel skrev på dansk, var intet mindre end hans og dermed også den danske litteraturhistories første møde med den Hegelske filosofi. Og hvad dét har »hjulpet« det københavnske åndsliv, ligger klart nok for dagen. Omvendt omfattede hans tyske værker dansk sproglære, mytologi og litteratur. Ydmygelse, sygdom og depression var prisen, som han betalte for et fremragende kulturelt formidlingsarbejde tværs over de kulturelle grænser, i begge retninger. Prisen var høj, og efter flere års nederlag var flugten hjem en naturlig konsekvens. Men anstrengelsen betalte sig – og Holbergs »spådom« om Kiels betydning som (nordisk-tysk) marked er på en noget uventet måde gået i opfyldelse.

Heibergs efterfølger i Kiel blev *Christian Flor*, som sidst havde virket som sognepræst i Tølløse og Aagerup. Flor havde selv søgt denne stilling efter at have hørt rygterne om Heibergs afsked, og i denne anledning havde han afsluttet en ufuldendt doktorafhandling om latinsk grammatik. I en selvbiografisk beretning skriver han: »jeg [...] indsendte den til Kiels Universitet, hvis philosophiske Facultet afgav en særdeles gunstig Dom over dens Indhold og erklærede den fuldkommen værdig til at forskaffe mig den philosophiske Doctorgrad«. Hans ansøgning om at blive promoveret blev, på Det Tyske Kancellis opfordring, bakket op af biskop Münter (Friederike Bruns bror), som i et brev forsikrer, »at han [Flor] både som Videnskabs- og som Embedsmand har min fuldkomne Agtelse, og at der fra hans moralske Characters og Vandels Side ikke kan være det ringeste til Hinder«. Med afhandlingen og dette vidnesbyrd blev Flor så promoveret og, som han selv skriver i den nævnte selvbiografiske beretning, »ansat som Lector i dansk og de andre nordiske Sprog og Litteraturer [...] med Titel af Professor, og med det, rigtignok kun mundtlige, Løfte [...] at jeg efter et Aars Forløb skulde blive virkelig Professor. Dette Løfte opfyld-

tes dog aldrig». ⁷ Til trods for tolv års ihærdig kamp for et ordinært professorat måtte også Flor tage til takke med den samme stilling som hans forgænger, og hans historie i Kiel bliver en nøjagtig gentagelse af, hvad Heiberg måtte døje.

Men de uopfyldte løfter var dog ikke den eneste grund til, at Flor forlod posten i 1844. Langt vigtigere var tidens politiske forandringer, som Flor meget aktivt deltog i, allerede i Kiel. Flors undervisning var, til at begynde med, ikke uden resultater, skønt deltagelsen ikke var overvældende. Ligesom Heiberg, men langt mere pragmatisk orienteret end denne, udsendte Flor en dansk sproglære på tysk. Og i stedet for de hidtil foretrukne mytologiske emner udgav han i 1835 en dansk læsebog, som spænder meget vidt – fra oldtidens runeindskrifter til den nyere litteratur og, hvad der viste sig som endnu mere betydningsfuldt, fra den danske og norske til inddragelsen af svensk digtning. Dermed repræsenterede dette bind det første fællesnordiske syn på litteraturhistorien – et perspektivskifte, hvis berettigelse den umiddelbare succes kun kunne bekræfte Flor i. Men hans *Danske Læsebog til Brug i de lærde Skoler* forblev faktisk i brug i de danske skoler indtil begyndelsen af 90'erne; i 1886 udkom den i 9. oplag. Samtidig overtog Flor på eget initiativ også den danske *gymnasieundervisning* i byen Kiel; både som universitets- og som skolelærer må han have haft en stor udstråling. Men universitetsledelsen blev alligevel mere og mere utilfreds med ham. Og det havde intet med hans faglige kvalifikationer at gøre, men var begrundet i politiske uoverensstemmelser. I et »Promemoria« fra december 1841 beklager det akademiske konsistorium, at »der dänische Lektor« er »ein Mann [...], der sich als den Repräsentanten dänischer Nationalität betrachten [wolle]« und »die dänische Sprache und Literatur als Mittel [verstehe], dänische Nationalität nach den Herzogtümern zu verpflanzen« – mens Flor selv på den anden side beklager, at hans sønderjyske tilhørere begynder at lægge større og større afstand mellem sig selv og Kiel. Det er bemærkelsesværdigt, at konsistoriet i sin udtalelse to gange vurderer denne politiske holdning som en manglende »sittliche Eigenschaft« og »moralische Qualität«. Den dansk-sindede patriot – i universitetsledelsens øjne var han en moralsk misdæder.

Jo mere den nationale spænding voksede, jo

mere problematisk blev Flors situation. Allerede i hans læsebogs 3. oplag var den nordiske synsvinkel blevet reduceret til en dansk-norsk-islandsk. Den nye version udkom i 1844 hos Reitzel i København og Universitetsboghandleren i Kiel med den forandrede titel *Haandbog i den Danske Litteratur*. Skønt Flor i fortalen påstår, at bearbejdelsen følger »de samme Grundsætninger som min *Danske Læsebog*«, må han dog indskrænkende tilføje, at »Mangel paa Plads« har tvunget ham »til at Anhanget med Prøver af den Svenske Litteratur er udeladt«. Den nationale vending kommer også til udtryk i formuleringen om, at også danskerne nu skulle »bevare og uddanne deres Nationalitet«, og at disciplene først og fremmest skulle gøres »fortrolige med Nationens aandelige Liv, forsaavidt det aabenbarer sig i Sproget og Litteraturen.«

Da denne nyudgave blev publiceret i Kiel, var Flor, som bekendt, allerede blevet til en af de vigtigste talsmænd for danskheden i Sønderjylland. Han dannede front sammen med sin kieler kollega, juristen Christian Paulsen, med Nis og Hjort Lorenzen og selvfølgelig med Grundtvig. Flors rolle i den sønderjyske emancipationsbevægelse kan næsten ikke overvurderes. Medens han endnu virkede som professor i Kiel, blev han en af mændene bag udgivelsen af ugebladet *Dannevirke* i 1838; han skrev eller inspirerede nogle af de skelsættende politiske taler, som blandt andre Hjort Lorenzen og Laurids Skau holdt i stænderforsamlingene og på Skamlingsbanken. Da Flor pga. af dette engagement og ifølge de tiltagende nationale spændinger i Kiel opgav professoratet, blev han umiddelbart efter leder af Rødding Højskole.

Med Flors afgang begynder det (foreløbigt) sidste kapitel i Kiels danske litteraturhistorie. »Eftersom den danske Lectoratpost i Kiel nu, da Deres Majestæt allernaadigst har meddelt Prof. Flor sin Afsked, er bleven ledig, saa tager jeg mig hermed den Frihed allerunderdanigst at ansøge derom.« *Carsten Hauch* skrev dette til kongen, den 4. maj 1845, sammen med et løfte om at opfatte embedet aldeles upolitisk og i lutter kærlighed til begge nationer; og han fik stillingen (fig. 7). Den til tider undervurderede guldalder-fortæller og poet var født i Norge, i Frederikshald, og opvokset i Bergen, inden han kom til København; og da han skrev sin ansøgning til kongen i 1845, var han ansat som lektor for

naturvidenskaberne ved akademiet i Sorø. Med den 56-årige forfatters ankomst til Kiel, et år efter Flors bortgang, oplevede det holstenske universitet så at sige helstatskulturens sidste efterdønninger. Hauch, som i digterfejden 1813/14 mellem Oehlschlæger og Baggesen havde været blandt den sidstes modstandere, var på en måde en meget værdig efterfølger i det embede, som denne havde indviet. Den alvorlige og lidt indelukkede, til tider tungsindige mand som siden sin fodamputation i 1825 havde en tilbøjelighed til melankolske stemninger, havde lagt sin virksomhed som romanforfatter bag sig og var med *Lyriske Digte* (1842) lige gået over til et mere lyrisk forfatterskab, da han blev professor i nordisk sprog og litteratur i Kiel. Takket være en kongelig resolution fra november 1845 var han den første, som blev ansat som ordinær professor. Men nu, da Heibergs og Flors langvarige ønske omsider gik i opfyldelse, var det næsten for sent.

Ganske vist var også hans start som docent meget heldig. I begyndelsen kom der til hans forelæsninger – på et universitet med i alt lidt over 200 studerende – immervæk 250 tilhørere, dvs. igen både studenter og mange nysgerrige fra byen. Og antallet forblev omkring de 100 (i et brev tilføjer Hauch

Fig. 7. Edvard Lehmann: *Carsten Hauch*. Litografi.

selv: »NB. en stor Deel deraf ere Fruentimmer«), en betragtelig tilhørerskare. Også litterært set gav forelæsningerne rigt udbytte. Ved siden af nogle artikler blev de til en tysksproget bog med titlen *Die nordische Mythenlehre nach einer Reihe von Vorlesungen dargestellt*. I modsætning til Heibergs lærde, men ikke specielt poetiske indledning i mytologien ligner Hauchs bog et lille mesterstykke. Den er velskrevet, smidig og elegant; og ved læsningen begriber man umiddelbart, hvorfor der kom en så usædvanlig trofast tilhørerkreds til forelæsningerne. Straks ved begyndelsen lægger forfatteren vægt på sit overnationale mål: »Es ist meine Absicht, in diesen Vorlesungen eine kurze Darstellung des nordischen Mythensystems zu geben. Um aber jedem Mißverständnisse vorzubeugen, will ich sofort bemerken, daß ich hier keinen streng wissenschaftlichen, sondern vielmehr einen populären Vortrag zu halten gedenke, in welchem [...] Alles fern bleiben soll, was nicht jeder Gebildete ohne anderweitige Vorstudien verstehen könnte.« I modsætning til forelæsningerne vandt bogen, som i 1847 udkom hos Baumgärtner i Leipzig, ikke meget gehør. (Det gjorde forøvrigt Hauchs efterfølgende forelæsninger heller ikke; antallet af danskinteresserede dalede med stor fart.) Tiden var interesseret i ganske andre problemer; og bogens motto, som stammede fra Wilhelm Grimm, blev ikke hørt: »Es hat ohne Zweifel eine viel innigere Beziehung zwischen Deutschland und dem Norden bestanden, als die ist, welche im Allgemeinen aus der nahen Verwandtschaft beider Völker folgt [...]«. Et år senere brast også dette bånd. Ved krigens udbrud og proklamationen af en slesvig-holstensk regering flygtede Hauch med sin familie fra Kiel, vildt forskrækket og rådvild; og i et meget køligt tonefald frakendte den nye regering den landflygtige enhver ret til pension. I sit nye professorat i København koncentrerede Hauch sig fremover, i en række af fremragende afhandlinger og recensioner kun om æstetiske problemer.

Egentlig var det Hauchs flugt, som satte punktum ikke blot for dét danske professorat, kong Frederik havde indstiftet, men også for hele den dansk-tyske kultursymbiose, som i en forholdsvis lang periode havde kunnet eksistere i Kiel. Det kom ganske vist efter et kortvarigt intermezzo med den tyske Baron Rochus von Liliencron og efter Danmarks sejr i Treårskrigen til et mærkeligt efter-

spil. Men *Christian K[nud] F[rederik] Molbech*, den berømte filologs og forfatters søn, var sandsynligvis selv klar over, at han ikke var egnet til denne post. Da han i 1853 blev ansat i Kiel – stillingen var igen blevet reduceret til *professor extraordinarius* –, var han af nogle kendt som lyriker, som for tiden levede et poetisk liv i Rom; men han havde hverken de videnskabelige, de pædagogiske eller de diplomatiske erfaringer, som krævedes for at løse opgaven på dette sted og dette tidspunkt; han var bare en berømt mands søn. Efter en vis tøven tiltrådte han alligevel stillingen og beholdt den slet og ret i ti år; fra 1858 endda mod fakultetets enstemmige modstand som ordinær professor – indtil han ved krigsudbruddet i 1864 først blev fængslet og så jaget bort af slesvig-holstenerne. Senest fra dette øjeblik stod det klart for alle i Danmark, at løgn også var en videnskab, og at fanden forelæste i Kiel.

Udover det anekdotiske kan man iagttage nogle strukturelle overensstemmelser i disse forskellige historier. Gang på gang er det netop byens mest problematiske forudsætninger, som har den mest produktive virkning. Derfor syv afsluttende teser:

1. Kiel var kedelig. Sammenlignet med København eller Berlin var det ikke mere end en lille provinsby med en naturskøn beliggenhed. Men netop dens snævre rammer, dens overskuelighed kunne opleves som en fordel. Der herskede en generel kulturel nysgerrighed ikke alene på selve universitetet, men også i høj grad hos et bredt publikum fra byen. Indstiftelsen af det danske professorat i 1811 kunne i denne situation virke som en katalysator i et reagensglas.

2. Også den problematiske flersprogethed i byen kunne være frugtbar. Den adskiller sig fra den Københavnske (som Vibeke Winge har udforsket), idet overvægten hér helt klart ligger på det tyske. Men der herskede en blanding af højtyisk og plattyisk, ved siden af dog også en hel del sønderjysk og lidt rigsdansk. Det danske sprogs betydning er åbenbart blevet undervurderet ud fra de nationale frontstillinger. Betragtet i bakspejlet er det i hvert fald overraskende at se, hvor mange dansksprogede bøger, der er blevet trykt i Kiel. Det danske lektorats opgaver tvinger de danske forfattere til at reagere på disse forudsætninger – bl.a. ved at betragte deres egne sproglige og kulturelle forudsætninger udefra.

3. Kiels beliggenhed på tærsklen mellem dansk og

tysk fører i første omgang til en stærk import af litterære og filosofiske inspirationer fra syd til nord.

4. Til gengæld giver grænsesituationen anledning til en produktiv litterær indsats for kendskabet til dansk litteratur på tysk.

5. Disse udfordringer (samt småbyens provinsialisme) kan bidrage til, at forfatterne gennemtænker deres egen rolle, for ikke at sige identitet. Det er i Kiel, at Steffens for alvor overtager det romantiske natursyn, at Staffeldt med *Nye Digte* former sit poetiske selvportræt, at Heiberg definerer sig selv som kritiker ved hjælp af Hegels filosofi, at Flor bliver til forkæmper for en fællesnordisk literaturopfattelse og så for danskheden i Sønderjylland, at Hauch forsøger at forene danskerne og tyskerne i mytologiens ånd – da det allerede var for sent.

6. Kiels betydning for den danske guldalderkultur er blevet undervurderet i takt med udviklingen af nationalismens frontstillinger. Det nationalistiske syn på historien på begge sider af grænsen og de dermed konstituerede gensidige stereotyper har ikke kun forandret Kiels faktiske status, men også bedømmelsen af den fælles fortid.

7. Genlæser man kilderne i dag, så kan måske de »gamle, hensvundne dage« alligevel »give et glimt tilbage« til vores europæiske nutid.

Noter

Om den kultur- og litteraturhistoriske baggrund jf. nu også: Dänisch-deutsche Doppelgänger. Transnationale und bikulturelle Literatur zwischen Barock und Moderne. Udgivet af Heinrich Detering, Anne-Bitt Gerecke og Johan de Mylius. Göttingen 2001 (*Grenzgänge*, bd.3)

1. I denne sammenhæng kommer det danske lektorat til at spille en afgørende rolle. Materialet omkring dette har Harald Skalberg samlet i en omfattende dokumentation under titlen *Aktstykker angaaende Det danske Docentur ved Kiels Universitet 1811-1864*, som jeg med taknemmelighed trækker på.

2. Daniel Georg Morhof, *Unterricht von der Teutschen Sprache und Poesie*, (1682)

3. Johann Gottfried Herder, brev til J. H. Müller. *Protestantische Monatsblätter für innere Zeitgeschichte*, bd. XIV, Gotha 1859, s. 292-293.

4. Citeret efter Heinrich Schwab, Fr.L. Æ. Kunzen, i: *Schriften der Schleswig-Holsteinischen Landesbibliothek*, bd. 21, Heide in Holstein, 1995, s. 16.

5. Cit. efter *Geschichte der Stadt Kiel*. Udgivet af Jürgen Jensen og Peter Wulf. Neumünster 1991, s. 127.

6. Henrik Steffens: *Was ich erlebte*. Ti bind, Breslau 1840-44. Bd. III, s. 202.

7. Fra Flors erindringer, som er blevet publiceret i *Sønderjyske årbøger*, (1992).

Resümee

Immer wieder waren es gerade die problematischen Voraussetzungen Kiels, die sich als die produktivsten erwiesen haben. Die Enge und Überschaubarkeit der lange Zeit neben Kopenhagen einzigen Universitätsstadt des Gesamtstaats förderten fremdenfreundliche Neugier sowohl an der Universität als auch beim Stadtpublikum. Auch die mehrsprachige Herkunft der Lehrenden und Studierenden (hoch- und niederdeutsch, sønderjysk, rigsdansk) erwies sich schon früh als fruchtbare Herausforderung. Die Berufung Baggesens zum ersten Professor für Dänisch 1810 wirkt wie ein Katalysator in diesem Reagenzglas. Kiels Grenzlage zwischen Skandinavien und Deutschland führt nun über mehrere Jahrzehnte zum Import kultureller Anregungen nach Norden. Manche davon gewinnen entscheidenden Einfluß auf das skandinavische Geistesleben des 19. Jahrhunderts, so die Begegnungen Steffens' mit Schelling und Heibergs mit Hegel. Im Gegenzug provoziert die Konfrontation dänischer Autoren mit ihrem deutschen Publikum einen literarischen Export skandinavischer Kultur nach Süden, in deutscher Sprache. Diese problematische Grenzlage veranlaßt manche Autoren zu Neubestimmungen ihrer eigenen Rolle. In Kiel dichtet Schack Staffeldt seine romantischsten Verse, wird Heiberg zum Hegelianer und Christian Flor zum Patrioten; und hier schlägt Carsten Hauch aus denselben Gründen den entgegengesetzten Weg ein und versucht zum letzten Mal eine Versöhnung deutscher und dänischer Kultur. Im Zuge der nationalistischen Frontstellungen ist diese Bedeutung Kiels unterschätzt, verdrängt, schließlich vergessen worden – auf beiden Seiten der heutigen Grenze. Eine Erinnerung an diese exemplarische Geschichte scheint heute, in europäischer Perspektive, an der Zeit.